

s. 41; II, 1925/26 nr 7, s. 323; III, 1926/27 nr 4, s. 155; V, 1929 nr 1, s. 31; IX, 1933 nr 8-9, s. 331. – Prz. Graficzny, 1939 nr 14 (15 VII), s. 144 (Majkowski H.).

Informacje dr. Piotra Sonnewenda z Legden (Niemcy).

J. Mulczyński

Sonntag (Sontag) **J.** (lub I.), miniaturzystka. Wg informacji z 1898: „Panna udzielająca lekcji rys. w Lublinie między r. 1821 a 1828. Z urodzenia Niemka, po kilku latach przylgnęła do tu-tejszego społeczeństwa i poczęła podpisywać się Sontag, zamiast jak przedtem Sonntag. Malowała bardzo udolne miniatury”. T.r. na wystawie w Warszawie pokazano jej autorstwa miniatury *Portret chłopczyka* i *Portret kobiety w niebieskiej sukni* (obie wł. Lucjana Wrotnowskiego).

Krótkie wzmianki, s. 70. – *Kat. wystawy retrospekcyjnej nieżyjących malarzy pol. w salach reductowych w Warszawie*, W. 1898 (poz. 447, 464).

J.P.

U.M.

Sonntag (Sontag) **Józef** (Joseph Maria Valentin), malarz, miniaturzysta, litograf i nauczyciel rysunków, ur. 1786 Drezno, zm. 1 II 1834 Kraków, pochowany tamże; był synem kamerdynera. Od ok. 1797 do 1804 studiował w drezdeńskiej akademii sztuk pięknych u Friedricha Christiana Klassa; „po zakończeniu szkół normalnych uczył się rysunków i sztuki malarstwa, osobliwie landszaftów przez lat 7, jak świadczy Attest Dyrekcji K.A. Akademii Drezdeńskiej z roku 1804” (wg życiorysu S. z 1825, Arch. UJ). Uczestniczył w tamtejszych wystawach akademickich, pokazując w 1801 kopie: *Krajobraz* wg Jacoba van Ruysdaela, *Most* wg Dietricha, *Rzymski most*, sepia wg akwaf. Giovanniego Battisty Piranesiego, oraz *Farma* wg de Konincka (zapewne Philippsa Konincka *Krajobraz holenderski widziany z wydm*, 1664); w 1802 wystawił portret malowany z natury, mały krajobraz sepią wg Klassa i krajobraz akwarelowy wg Wagnera, a w 1805 dwie miniatury portretowe z natury i krajobraz wg Bouchera (?). Następnie zamierzał, dla doskonalenia umiejętności pejzażysty, udać się do Szwajcarii; brak jednak potwierdzenia tej podróży. W 1806 przeniósł się do Wiednia, gdzie 22 II t.r. zapisał się do akademii sztuk pięknych, w której studio-

wał przez 2 l., co poświadczył dokumentem wyd. przez uczelnię (przywołanym we wspomnianym życiorysie). Zapewne wtedy wyk. miniatury: *Portret hrabiny von Beroldingen* (kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag [1]809”, w 1924 w wiedeńskim zb. J. von Flescha, być może ta sama praca lub jej inna wersja, identycznie sygn., była na aukcji w Paryżu 27 III 1939, a w 1964 w zb. F. Köhlera w Wiedniu) oraz rozpowszechniony w XIX w. w repr. graficznych portret Fryderyka Wilhelma, księcia Brunswiku-Lüneburga i Oleśnicy (owal, akw., sygn., 1809, w 2022 w ofercie galerii Boris Wilnitsky Fine Arts w Wiedniu).

W 1809 S. przybył do Polski i przebywał (wg wym. życiorysu) „w Krakowie, Lwowie, a najwięcej w Warszawie, gdzie w roku 1816 ... przy założeniu Akademii Sztuk Pięknych starał się o miejsce nauczyciela, a osobliwie zatrudniał się litografowaniem różnych portretów i widoków okolic polskich”. Prawdopodobnie w 1813 należał do krak. loży masonskiej Przesąd Zwyciężony (zapisany jako Józef Sontag). W l. ok. 1815-23 mieszkał w Warszawie, gdzie w 1816 wstąpił do loży Świątynia Izis, a w listopadzie t.r. starał się o wspomnianą posadę nauczyciela rys. i malarstwa na Wydz. Nauk i Sztuk Pięknych ówczesnie organizowanego UW. Utrzymywał kontakty z bawiącym tu krótko uczniem Jacques-Louis Davida, malarzem Henri-François Riesenerem – namalował wtedy jedyny swój obraz batalistyczny *Jan Kozieltulski na czele ataku 3. szwadronu pułku szwoleżerów w wąwozie pod Somosierrą* (ol., sygn.: „J. Sonntag 1818”, MNW) oraz wyk. (wg kompozycji Horace’a Vernet’a) litogr. podpisaną: „Ułan Polski dawney Gwardyi Cesarsko francuzkiej: Po całej prawie ziemi, pod obcemi znaki, dla swego tylko kraju, walczył żołnierz taki” (niedokładny cytat wierszyka Zygmunta Krasińskiego napisanego w dzieciństwie).

Stał się wziętym portrecistą warsz. socjety, specjalizującym się w miniaturach i wizerunkach litogr., które tworzył w zakładach Louisa Letronne’a, Antoniego Brzeziny i Daniela Knusmana. W 1819 wyk. *Portret Zofii z Potockich Arturowej Branickiej* (technika nieznaną), jedną z wczesnych prac powstałych na zamówienie Potockich z Krzeszowic i spokrewnionych rodów, dla których także kopiował obrazy z ich zbiorów. Niewykluczone, iż niedługo potem podróżował do Włoch, na co mogłyby wskazywać rys.: *Cztery postacie z Kolumny Trajana*, *Trzy postacie etru-*

skie, *Trzech żołnierzy etruskich, Trzech żołnierzy i harfiarz* oraz 2 szkice *Postacie z Muzeum florenckiego* (wszystkie ol., dat. ok. 1820, MNP). W 1822 podjął (bezsukcesy) zabiegi u władz UJ o utworzenie i powierzenie mu katedry „landszaf-tów i litografii”.

Do Krakowa przeniósł się w 1824, „gdzie naj-przód dostał od Wysokiego Senatu pozwolenia za-łożenia (21 maja 1824) litografii, a w roku 1825 [16 IV] otrzymał miejsce nauczyciela rysunków [i kaligrafii] przy Liceum St. Barbary”, z pensją roczną 1200 zł; został wybrany na to stanowis-ko w wyniku konkursu jako jeden z 5 kandy-datów (konkurentami byli J.N. Głowacki, J.N. Danielski, T.B. Stachowicz, L. Łabęcki). Praco-wał w tej szkole prawie do śmierci (jego uczniem był m.in. Jan Zieliński, przyszły malarz); jakoby kierował też w niej Studium Praktycznym Lito-grafii. Od kwietnia 1831 zajmował stanowisko profesora nadzwyczajnego w nowo utworzonej akademii sztuk pięknych, w której uczył rysun-ku do 15 X 1833 (do czasu jej reformy i zaost-rzenia wymogów stawianych pedagogom). Latem 1828 otrzymał trzymiesięczny urlop na podróż do Włoch „w celu zwiedzenia Zagranicznych Insty-tutów Sztuk pięknych” (Arch. UJ, rkps S I 682). 20 VI 1832 otrzymał zgodę Rektora UJ na mie-sięczny wyjazd do Dreżna w sprawach rodzinnych (Arch. UJ, rkps SI 683). W r. szkolnym 1833/34 uczył rys. w Gimnazjum Św. Anny. Udzielał pryw. lekcji, m.in. Franciszkowi Ksaweremu Prekowi (styczeń - luty 1826, przerwane przez czterotygo-dniowy wyjazd S. do Wiednia), który wspominał, iż nauczyciel „trzymał się akademickich reguł ko-piowania dawnych mistrzów”, i zostawił opis jego powierzchowności. S. odbywał także podróże ar-tyst. po Małopolsce. Oprócz działalności pedago-gicznej w dalszym ciągu zajmował się twórczością malarską, rysunkową i graficzną; współpracował też z krak. zakładem litogr. Piotra Wyszkwowskie-go. Pod koniec życia chorował „z skutków pracy swojej i pilności” (Tyg. krak.).

S. był portrecistą arystokracji, wielu osobi-stości ze sfer rządowych Warszawy, Krakowa i Wiednia, tamtejszych prawników, wojskowych, uczonych, lekarzy, literatów, społeczników, arty-stów i aktorów. Ich wizerunki utrwał gł. w mi-niaturze i litogr., rzadko w malarstwie ol., a spo-radycznie w rysunku. Miniatury malował akw. i gwaszem na płytkach z kości (na ogół słoniowej), wyjątkowo na papierze; prace sygnował nazwi-

skiem, zwykle z datą. Spośród osób uwiecznio-nych przezeń w miniaturze można zidentyfikować następujące (alfabetycznie): Maria Ksawerowa Drucka-Lubecka z domu Scipio del Campo (sygn.: „J. Sonntag 1817”) oraz Ksawery Drucki-Lubecki (obie gwasz? kość słoniowa, w 1912 w zb. Aleksan-dra Druckiego-Lubeckiego); Joanna Grudzińska księżna łowicka, portretowana w 1821 i w ostat-nich l. życia modelki (autorstwo przypisywane), wszystkie zaginione (uwzględnione w Kat. strat wojennych Min. Kultury i Dziedzictwa Nar.) oraz w 1822 (akw. i gwasz kość słoniowa, sygn. i dat., w 1912 w zb. Kazimierza Chłapowskie-go); Klementyna z Tańskich Hoffmanowa (akw., gwasz kość słoniowa, 1823, MNK); wielki książę Konstanty (akw., gwasz kość, sygn.: „J. Sonntag 1821”, Zamek Królewski w Warszawie, zb. Fun-dacji im. Ciecchanowieckich); Józefa Kossowska (sepia kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1822”, w 1912 wł. Amieta Dangla); Maria z Tarnowskich Onufrowa Małachowska (akw., gwasz kość słonio-wa, sygn., 1823, MNK); Wiktoria Marciszewska i Tomasz Marciszewski (obie akw., gwasz kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1828”, MNK); puł-kownik Aleksander Oborski (kość słoniowa, sygn., 1810, w 1912 wyst. ze zb. Ksawerego Branickie-go); Zofia Potocka z Branickich (kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1819”, w 1912 w zb. Ksawerego Branickiego); Adam Potocki, jako mały chłopczyk, siedzący w foteliku (półpostać; gwasz kość, sygn.: „J. Sonntag”, MNW); 2 współprawne miniatury Adama Potockiego w całej postaci, w wieku dzie-cięcym – stojącego, z koniem na biegunach (gwasz kość słoniowa, sygn.: „J. Sontag 1827”) i siedzące-go, z bębenkiem (gwasz, kość, sygn.: „J. Sontag. 1828”, obie MNW); Alfred Potocki, I ordynat na Łańcucie (gwasz kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1829”, MNW); Artur Stanisław Potocki z Krze-szowic (gwasz kość słoniowa, 1828, MNW); Anto-ni Lis Ruszkiewicz (akw. kość słoniowa, MNK); Włodzimierz Sapieha w wieku dziecięcym (akw., gwasz kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1831”, Bibl. Kórnicka PAN); Wiktoria Słupecka z domu Lafontaine, żona generała Kazimierza Słupe-ckiego (kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1823”, w 1930 w zb. Aleksandra Haukego-Bosaka); śpiewaczka Henrietta Sonntag (?) w czarnej sukni (kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1833”, w 1964 w zb. A. Strassera w Wiedniu); Zuzanna z Ruszkiewiczów Franciszkowa Sapalska (akw., gwasz kość słoniowa, w 1912 wyst. we Lwowie);

pianistka Maria Szymanowska (akw., gwasz, sygn.: „J. Sonntag 1824”, LGS); Gabriela z Małachowskich Tarnowska w stroju ślubnym (gwasz, sygn., 1833, w 2014 na aukcji w Paryżu); Jan Bogdan Tarnowski (przypuszczalna identyfikacja portretowanego, w 1894 w zb. Tarnowskich w Dzikowie); Maria Wentzlowa z Hellenburg-Hallerów z synkiem (miniatura przypisywana, obecnie przemalowana; akw., gwasz kość, ok. 1826, Muz. Zamkowe w Pszczynie); Jan de Witt, generał rosyjski (gwasz kość, sygn.: „J. Sonntag 1832”, MNW); Jan Wolański i jego żona Józefa z Rutzków Wolańska (obie gwasz, akw. kość, sygn.: „J. Sonntag 1826”, MNK); Teresa Elżbieta Zbiłewska, ksieni panien kanoniczek od Niepokalanego Poczęcia NMP (sygn. ol.: „J. Sonntag 3/5 1829” [?], MNP). Jako miniatury określono też *Wnętrze pokoju Joanny Grudzińskiej księżnej łowickiej w Belwederze* i *Wnętrze pokoju Joanny Grudzińskiej ... w Zamku Królewskim w Warszawie* (obie zaginione, w Kat. strat wojennych Min. Kultury i Dziedzictwa Nar.).

Malarskie i rysunkowe portrety S. przedstawiają takie osobistości jak: Franciszek Ksawery Christiani, pułkownik, dyrektor generalny Dyrekcji Dróg i Mostów Królestwa Pol. (ol., sygn.: „J. Sonntag 1822”, MNK); malarz Heinrich Friedrich Füger (ol., w 1930 wyst. ze zb. krak. ASP); Joanna Grudzińska księżna łowicka i jej siostra Antonina Grudzińska, później żona Chłapowska (oba ol., d. w pałacu Chłapowskich w Turwi, wg PSB wł. Doroty Mycielskiej.); profesor Józef Jankowski (ol., 1822, Muz. UJ) oraz Anna z Marciszewskich Jankowska (ol., tamże); Karwicka z Krasińskich i jej mąż, generał Karwicki (oba rys., d. zb. Gwalberta Pawlikowskiego), Mateusz Kirchmayer (ol., 1831, MN w Lublinie); trzy siostry, córki Adama i Józefa z Wiktorów Krzyżanowskich (prace współoprane; tusz lawowany, sangwina, portret po prawej sygn.: „JS 1827”; na aukcji w Warszawie w 2020); malarz Franciszek Ksawery Lampi (rys. węglem, w 1894 w zb. Mieczysława Pawlikowskiego we Lwowie); Joanna Ledóchowska z Wielowieyskich (rys. ol., d. zb. G. Pawlikowskiego i litogr., 1831); Michał Lewicki generał wojsk rosyjskich (rys. tusz, d. zb. G. Pawlikowskiego); Walenty Litwiński (rys. kredka, MNW); hrabia Ożarowski? (ol., sygn.: „J. Sonntag”, Muz. Okręgowe w Radomiu); Adam i Artur Potoccy (w całej postaci, pastel, sygn., 1828, Muz. Zamek w Łańcucie); Alfred Potocki (ol., sygn.:

„J. Sonntag pinx”, ok. 1830, MNW); Ignacy Schult i jego żona (oba ol., powstałe w Warszawie); ksiądz Sierakowski (wizerunek znany Edwardowi Rastawieckiemu ze zb. krak. Szkoły Technicznej); Józefa Walicka w wieku dziecięcym, z gołąbką, oraz Aleksander Walicki w wieku dziecięcym, z psem (oba ol., ok. 1813-14, autorstwo przypisywane, MNW); Janowa Żebrowska (akw., w 1910 wł. B. Stachiewiczowej w Krakowie).

Artysta sporządzał też kopie dawnych wizerunków, np. wg zniszczonego obrazu z kość. Bernardynów w Krakowie narysował podobiznę Franciszka Lekczyckiego (rys. ol., oznaczony przez Ambrożego Grabowskiego: „O. Franciszek Lexicki, bernardyn, malarz. Rysował Józef Sonntag [!]", ZNiO; litografowany przez Jana Feliksa Piwarskiego w 1850, do *Słownika malarzów* Rastawieckiego, t. 1); ponadto na podstawie hist. wzorów narysował portret Adama Naruszewicza (rys. kreda, ZNiO) i portret hetmana w. kor. Stanisława Rewery Potockiego (w 1851 w Łańcucie). Do *Dzieł dramatycznych* Wojciecha Bogusławskiego (t. 1-12, W. 1820-23) wyk. serię portretów aktorów – w popiersiach (m.in. samego autora, Salomei Deszner, Magdaleny Jasińskiej, Barbary Sierakowskiej, Agnieszki Truskolaskiej, Karola Boromeusza Świerzawskiego) oraz w całej postaci w rolach teatr. (Ludwika Adama Dmuszewskiego jako Chwaliboga i Konstancji Dmuszewskiej w roli Barbary Zapolskiej, Bonawentury Kudlicza w roli Czarnieckiego, Alojzego Żółkowskiego w roli organisty, Zofii Kurpińskiej w roli Woltzera). Znane są też jego autoportrety: z 1823, przy pulpicie, na tle sztalug z obrazem Pieskowej Skały (sygn.); z ok. 1823, popiersie w owalu, na tle nieba (sygn.: „Jo: Sonntag ipse fecit”, w BN 3 wersje); z 1826, ujęcie w trakcie malowania ruiny zamku (sygn.: „J. Sonntag seo ipse del. t. 1826”), wszystkie litogr.; ponadto przedstawienie przy stole (rys. węglem, sygn.: „den 10 April 1826”, w 1894 w zb. Mieczysława Pawlikowskiego we Lwowie) oraz pastel (sygn.: „rys. Sonntag”, MNW; być może portret innego mężczyzny).

Ilościowo w *oeuvre* S. dominują portrety litografowane (zapewne paręset wizerunków), wg własnej kompozycji lub innych artystów, m.in.: car Aleksander I (1820), Marcello Bacciarelli, wg autoportretu (przed 1829), Adam Kazimierz Czaratoryski generał ziem podolskich (sygn.: „Grassy pinx. – J. Sonntag lit.”), generał Józef Chłopicki w surducie (sygn.: „Louis Lettrone rys. – Jos.

Sonntag litogr. w Warszawie 1821”) i w mundurze (podpisany: „J. Sonntag”, po 1830), Mateusz Kirchmayer (1826), osiadły w Warszawie pianista i kompozytor Henryk Gerard Lentz (sygn., 1822), kompozytorzy Józef Elsner (przed 1825) i Karol Kurpiński (sygn.), poeta i założyciel warsz. Instytutu Oftalmicznego Edward Kazimierz Lubomirski (sygn., 1823), Ludwik Letronne (sygn.: „Sonntag rys. z natury”, egzemplarz MNK), Julian Ursyn Niemcewicz, wg portretu Antoniego Brodowskiego (sygn.), abp Jan Paweł Woronicz (sygn.).

Ponadto w 1823 S. zaprojektował nekrolog Adama Kazimierza Czartoryskiego z rozbudowaną sceną alegoryczną (litogr.), a przed 1829 wyk. apoteozy księcia Józefa Poniatowskiego: mniejsza, z dewizą „DULCE ET DECORUM EST PRO PATRIA MORI” (sygn.: „litografowano przez Joz: Sonntag”), oraz większa, z podpisem: „Les anciens Camarades d’armes au tombeau du Prince Joseph Poniatowski ...” (litogr., sygn.: „Joseph Sonntag fecit ...”). W kręgu legendy napoleońskiej powstała kompozycja *Śmierć Napoleona* (litogr., d. w zb. Józefa Ignacego Kraszewskiego).

Rysunki S. powielone w grafice stanowiły ilustracje do *Dziejów narodu pol.* Jerzego Samuela Bandtkiego (Wr. 1835; jako 3. wyd. dzieła publikowanego wcześniej pod innymi tytułami), w t. 1: portret autora (litogr. Ferdinand Koska we Wrocławiu) i *Nagrobek Władysława Łokietka w kośc. katedralnym w Krakowie* (ryt. Georg Vogel w Norymberdze, miedz.); w t. 2: *Anna Jagiellonka* wg portretu w Kaplicy Zygmuntowskiej na Wawelu i ta sama królowa *Anna Batorowa jako wdowa odmalowana nad Kaplicą Jagiellońską...* (oba ryt. Carl Mayer w Norymberdze, miedz.). Do grona wym. grafików opracowujących w Niemczech rysunki S. można dołączyć Johanna Friedricha Bolta z Berlina, który zreprodukował jego portret lekarza Augusta Ferdynada Wolffa (miedz. punktowany, 1827), oraz rytownika Johanna Georga Serza z Norymbergi, autora stolarzytu wg rys. S. wyk. na podstawie obrazu Tommasa Dolabelli *Ukrzyżowanie z katedry wawelskiej* (ryc. sygn., 1834, nakładem Daniela E. Friedleina w Krakowie).

W nekrologu S. podkreślono, iż artysta, „lubo cudzoziemiec, lubił starożytne polskie pomniki, których niemało wiernie i szczęśliwie odrysował”; przedstawiał też „malownicze widoki” – głównie z Krakowa i okolic, jak m.in.: *Bielany i widok wapiennego pieca w Przegorzalach* (akw., sygn.:

„J. Sonntag, 1818”), *Kośc. Mariacki w Krakowie* (rys. ol., akw., oba ZNiO), *Widok kośc. katedralnego w Krakowie i kaplic przy tymże zawierających [!] królów pol.* (litogr., 1820), *Kościół Św. Anny w Krakowie* (rys., w 1833 litografowany przez Aleksandra Hoszowskiego, ucznia S. z Liceum Św. Barbary, egzemplarz w MNK), *Widok Klasztoru Zwierzyńca pod Krakowem oraz Bielan, Mogiły Kościuszki i lipy Zamoyskiej oraz Karczma „Pocieszka” na Prądniku Czerwonym*, ok. 1830 (obie litogr.). Wyk. też widoki z dalszych stron, m.in. Ojcowa i zamku Pieskowa Skała; w d. zb. Gwalberta Pawlikowskiego były 24 rys. ol., m.in.: *Ruiny zamku Tęczyńskiego, Kalwaria Zebrzydowska, Widoki Tęczyzna, Brzegi Wisły, Zamek Zborów na Spiszu, Widok karpackiej okolicy, Ruiny zamku w Kazimierzu i Natolin* oraz litogr. przedstawiające miejscowości: Chęciny, Czerna, Dukla, Lanckorona, Lublin, Międzyrzecz Podlaski, Olkusz, Nowy Sącz i Tyniec. Marii Małachowskiej ze Stadnickich artysta dedykował litogr. *Vue d’une partie de jardin à Końskie* (sygn.). Litografie S. z widokiem kopca Kościuszki oraz z portretem naczelnika i winietą na s. tytułowej ozdobiły *Pamiętnik budowy pomnika Tadeusza Kościuszki*, Kr. 1826 (nazwisko S. figuruje też na liście ofiarodawców składek na budowę kopca).

Ostatnią pracą S. była kompozycja *Matka Boska w Dzieciątkiem* (ol., do kośc. par. w miejscowości Pleszów w obrębie Krakowa; była tam w 1976). Przykładami tematyki religijnej w twórczości S. mogą być także prace w niewiadomej technice w d. zb. G. Pawlikowskiego: *Chrystus modlący się* oraz *Chrystus i św. Jan*. Artysta sporadycznie zajmował się projektowaniem sprzętów, o czym świadczy *Wzór katafalku dla kośc. św. Barbary w Krakowie* (akw., sygn., ok. 1831, BJ). Wspomniane przez E. Rastawieckiego sceny rodzajowe i animalistyczne nie są znane.

Jako miniaturzysta S. początkowo pozostawał pod wpływem wiedeńskiego nadwornego malarza H.F. Fügera i drezdeńsko-warsz. portrecisty Josepha Grassiego, później – warsz. artyści Stanisława Marszałkiewicza; sam natomiast oddział na sztukę amatorki Walerii Tarnowskiej. We wczesnych miniaturach S., zdaniem Schidlöfa, dominowała szara tonacja, którą później przezwyciężył na rzecz żywej i jasnej. Ważniejszą jednak cechą wydaje się nierówny poziom jego prac w tej dziedzinie, na co zwrócił uwagę Zenon Przesmycki. Jako twórca portretów ol. wzorował się na

twórczości francuskich uczniów Davida. W jego rozległym, znanym w nikłym stopniu *oeuvre* są przykłady wpływów od francuskiego neoklasycyzmu, wiedeńskiego klasycyzmu i tendencji romantycznych po *biedermeier*.

Poza wyż. wym.: BJ – *Portret młodego mężczyzny*, rys. czarną kredą, ok. 1820; MNK – *Portret mężczyzny w ciemnoniebieskiej pelerynie*, miniatura, akw., gwasz kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1823”, *Portret młodej damy w białej sukni*, miniatura, akw., gwasz kość, sygn.: „J. Sonntag 1827”, *Portret mężczyzny w granatowym fraku na tle krajobrazu*, miniatura, akw., gwasz papier, ok. 1810-20, ponadto *Portret mężczyzny* (advokata Kajetana Florkiewicza herbu Ozdoba?) *na tle pejzażu z dworem wiejskim*, akw., gwasz papier, ok. 1810-20, *Portret chłopczyka z gałązką w ręku*, miniatura, akw., gwasz kość, sygn.: „Sonntag”, ok. 1820, *Portret młodej damy*, miniatura, akw., gwasz kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 18..” (data nieczytelna), ok. 1820, *Portret mężczyzny*, rys. ol., sygn.: „J. Sonntag del ... 1826”; Muz. Zamkowe w Pszczynie – *Portret mężczyzny*, miniatura, owal, akw., gwasz kość słoniowa, sygn., 1829, *Portret młodej damy*, akw., autorstwo przypisywane S.; MNW – *Portret młodej kobiety*, miniatura, akw., gwasz kość, sygn.: „J. Sonntag 1833”, *Portret kobiety w białym czepku*, ol., na odwrocie oznaczony: „J. Sonntag 1824”; ZNiO – *Portret młodej damy na tle krajobrazu*, miniatura, owal, akw. kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1823”; LGS – *Portret mężczyzny*, miniatura, owal, kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1817”, *Portret kobiety*, miniatura, prostokąt, rys. kredką na kartonie, sygn.: „J. Sonntag 1828”, *Portret mężczyzny*, miniatura, prostokąt, kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1819”, *Portret kobiety* (inaczej *Portret dziewczyny w białej sukni*), miniatura, sygn., 1825. Ponadto w d. zb. G. Pawlikowskiego było ok. 100 rys. i ryc., a w zb. Józefa Ignacego Kraszewskiego – 40 prac; obecnie większe zb. grafiki: BJ – ponad 70 prac (gł. portrety i widoki, litogr. oraz 2 miedz.); BN – ponad 130 prac.

W 1996 w Przemyśle wystawiono na aukcji – *Portret męski*, ol., 1823; ponadto na aukcji w 2002 w Londynie – *Portret oficera w niebieskim mundurze*, miniatura, sygn., 1831.

Rastawiecki, t. 2. – *Biographische Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, t. 36, Wien 1878. – Nagler G.K., *Neues allgemeines Künstler-Lexikon*, wyd. 3, Leipzig

[1924], t. 19. – Müller H.A., Singer H.W., *Allgemeines Künstler-Lexikon*, wyd. 5, Frankfurt am Main 1921, t. 4. – ThB, t. 30, 1936 (L.G.). – Grajewski, 1972. – *Słownik biogr. teatru pol. 1765-1965*, W. 1973 (s.v. Dmuszewski L.A., Kudlicz B., Żółkowski F.A.). – PSB, t. 16, 1971, s. 432 (s.v. Lampi Franciszek Ksawery); t. 22, 1972, s. 478 (s.v. Nakwaska Karolina). – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975; t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – Bénézit, t. 9 (jako Sonntag Jozef ou Joseph). – Busse, poz. 75764. – Fuchs H., *Die österreichische Bildnisminiatur. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, t. 2, Wien 1981. – Blättel H., *International Dictionary. Miniature Painters, Porcelain Painters, Silhouettists*, Münnich 1992. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 5, W. 1993, s. 71 (s.v. Letronne Louis), t. 8; W. 2007, s. 12 (s.v. Prek Franciszek Ksawery). – PSB, t. 40, 2000-01 (Ryszkiewicz A.).

S.D. [Dutkiewicz S.], *Piękne sztuki*, [Trzy widoki Krakowa ..., wyk. przez S.], Muza Nadwiślańska, 1823 t. 1, s. 149-150. – A. [Chłędowski W.], *Prace malarzy krak. ... i J. Sonntaga*, *Rozmaitości*. Pismo dodatkowe do Gaz. lw., 1827 nr 13, s. 112. – *Józef Sontag*, Tyg. krak., 1834 nr 37, s. 188. – [Soczyński K.T.], *Uniw. Jagielloński zreorganizowany w r. 1833*, Solura 1834, s. 27. – Dąbrowski B., *Uwagi i niektóre dodatki do dzieła pt. Słownik malarzów pol. przez Edwarda Rastawieckiego ...*, Bibl. warsz., 1855 t. 1, s. 375. – Wójcicki K.W., *Cmentarz Powązkowski oraz cmentarze katolickie i innych wyznań pod Warszawą i w jej okolicach*, t. 3, W. 1858, s. 13. – Leniek J., *Książka pamiątkowa ku uczczeniu jubileuszu trzzechsetnej rocznicy założenia Gimnazjum Św. Anny w Krakowie*, Kr. 1888, s. CLXXV. – Załęski S., *O masonii w Polsce 1742-1822*, Kr. 1889, s. XXIV. – Mycielski. – Bąkowski K., *Kronika krak. 1796-1848*, Kr. 1910, cz. 3, s. 33-34, 48-49. – Przesmycki Z., *Kilka słów o miniaturze portretowej*, W. 1912, s. LI-LII. – Gumowski M., *Portrety Kościuszki*, Lw. 1917. – Chwalewik, t. 1, s. 78, 170, 249, 395. – Ręgorowicz L., *Dzieje krak. ASP*, Lw. 1928. – Kopera, t. 3. – Małachowski-Lempicki S., *Wykaz pol. łóż wolnomularskich oraz ich członków w l. 1738-1821*, Kr. 1929, s. 196. – Husarski W., *Sztuka pol. roku 1830*, Tyg. il., 1930 półr. II, s. 1088. – Lewenstam L., *Litografie warsz. 1818-70*, W. 1931, s. 12. – Smolik P., *Książka i czasopisma il. w Polsce w pierwszej poł. XIX w.*, Grafika, 1939, IV, z. 2, s. 5. – KZSP, t. 1, 1953; seria nowa, t. 3, z. 5, 1994, s. 68. – Dobrowolski, t. 1. – Grotowa K., *Zb. sztuki Jana Feliksa i Walerii Tarnowskich w Dzikowie (1803-1849)*, Wr. 1957. – Banach A., *Pol. książka il.*, Kr. 1959. – Materiały ASP Kraków, 1 (s. 17 poza indeksem). – Prek F.K., *Czasy i ludzie*, Wr. 1959. – Schidlöf L.R., *The Miniature in Europe*, Graz 1964, t. 2. – Ryszkiewicz A., *Francusko-pol. związki artyst.*,

- W. 1967. – Sroczyńska K., *Zygmunt Vogel rysownik gabinetowy Stanisława Augusta*, Wr. 1969. – Bartnicka K., *Pol. szkolnictwo artyst. ... 1764-1831*, Wr. 1971. – Tessaro-Kosimowa I., *Historia litografii warsz.*, W. 1973. – Chrościcki J.A., *Pompa funebris*, W. 1974. – Prause M., *Die Kataloge der Dresdner Akademie-Ausstellungen 1801-1850*, Berlin 1975 (jako „Sontag Joseph”). – Kozakiewicz S., *Malarstwo pol. Oświecenie, klasycyzm, romantyzm*, W. 1976. – Waniewska J., *Portrety rodziny Walickich*, Roczn. MNW, XX, 1976, s. 167-168. – Banach J., *Ikonomia Wawelu*, t. 1-2, Kr. 1977. – Szwankowski E., *Teatr Warszawski w l. 1765-1918*, W. 1979. – Banach J., *Kraków malowniczy. O albumach z widokami miasta w XIX wieku*, Kr. 1980. – Morawski K., *Wspomnienia z Turwi*, Kr. 1981. – Warkoczewska M., *Malarstwo i grafika epoki romantyzmu w Wielkopolsce*, W.-P. 1984. – Malinowski J., *Malarstwo pol. XIX w.*, W. 2003. – Załęski K., *Słownik wolnomularzy pol. zawodów wyzwoleń*, Ars Regia, 2007-08, s. 186. – Michalczyk Z., *Michał Stachowicz (1768-1825). Krak. malarz między barokiem a romantyzmem*, W. 2011. – Tenże, *Ku nowoczesności. Wokół pewnego krakowskiego „konkursu” z 1825 roku: Józef Sonntag, Jan Nepomucen Głowacki, Jan Nepomucen Danielski, Teodor Baltazar Stachowicz, Leon Łabęcki*, BHS, LXXIV, 2012 nr 2, s. 209-232. – Tenże, *The Akademie der bildenden Künste in Vienna and the School of Drawing and Painting at the Jagiellonian University in Cracow between 1818 and 1833*, Modus. Prace z historii sztuki, 14, 2014, s. 207-208. – Skotniczna E., *Widoki architektoniczne w grafice XIX w. Z problematyki kształtowania kanonu zabytków narodowych*, Kr. 2018. – Wiercińska I., *Mistrzowie pol. portretu w miniaturze na tle zmieniającej się przestrzeni społeczno-kulturalnej epoki biedermeieru: Stanisław Marszałkiewicz w Warszawie, Józef Sonntag w Krakowie i malarze lwowscy*, [w:] *Polski biedermeier - romantyzm „udomowiony”*, red. Rosales-Rodríguez A., W. 2018, s. 259, 268-269.
- Kraszewski, Cat., s. 28, 235-236. – *Spis książek, rękopisów, dokumentów, obrazów, rycin, rysunków i innych dzieł sztuki, stanowiących zb. śp. Ksawerego Maśłowskiego, których sprzedaż przez licytację odbędzie się w Krakowie ...*, Kr. 1870, s. 52, 66. – Bołoz Antoniewicz, *Kat. – Cercha S., Kat. wystawy widoków starego Krakowa*, Kr. 1910, s. 33 poz. 113. – *Wystawa portretów kobiecych z XVIII i XIX w.*, TPSP, wyd. 2, Kr. 1910, poz. 52, 123, 162-164. – Bachowski W., Treter M., *Wystawa miniatur i sylwetek we Lwowie*, wyd. 2 uzupeł., Lw. 1912. – *Pam. wystawy miniatur oraz tkanin i haftów*, W. 1912, s. 25. – *Kat. wystawy pamiątkowej księcia Józefa Poniatowskiego ...*, TPSP, Kr. 1913, poz. 550. – *Pam. wystawy starych rycin pol. ze zb. D. Witke-Jeżewskiego*, W. 1914. – *Kat. wystawy Dziecko w sztuce*, wyd. 2, TPSP, Kr. 1917. – Husarski. – *Stary portret. Wystawa dzieł pol. i obcych ... znajdujących się w zb. pryw. w obrębie woj. krak.*, TPSP, Kr. 1930, s. 22. – *Kat. wystawy powstania listopadowego*, Lw. 1930, poz. 215. – *Kat. wystawy powstania listopadowego*, MNW, W. 1931. – Sienkiewicz J., *Malarstwo warsz. 1. poł. XIX w. Pam. wystawy*, MNW, W. 1936. – Sawicka S., *Grafika pol. Przew. po wystawie retrospektywnej*, MNW, W. 1938, s. 26. – Buczkowski K., Przeorska-Exnerowa Z., *Wystawa miniatur na tle wnętrza pałacu hr. Pusłowskich*, Kr. 1939. – Solski T., Zembatówna M., *Ambrożego Grabowskiego „Rękorysy Polaków. Kat.*, Ze Skarbcza Kultury, 1953 z. 1, s. 159. – Suchodolska M., Jakimowicz I., Jaworska J., *Rysunki z kolekcji J.I. Kraszewskiego w MNW*, W. 1961. – *Sztuka warsz.* – *Wystawy jubileuszowe 150-lecie ASP w Krakowie*, MNK, Kr. 1964. – Kruczek L., *Miniatury portretowe. Muz. Wnętrz Pałacowych w Pszczynie. Przew. po wystawie*, Pszczyna 1976, s. 11. – Radojewski M., *Miniatury portretowe XVI-XX w., sylwetki w zb. Bibl. Ossolineum*, Wr. 1976. – Kamińska-Krassowska H., *Miniatury pol. XVII-XX w.*, *Kat. zb.*, MNW, W. 1978. – Kruczek L., *Miniatury, płaskorzeźby i sylwetki XVI-XX w. Kat. zb.*, Muz. Wnętrz Zabytkowych, Pszczyna 1987. – *Wybór dzieł sztuki pol. i z Polską związanych ze zbiorów Fundacji im. Ciechanowieckich*, Zamek Królewski w Warszawie, W. 1989, poz. 79. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 1, W. 1990; t. 2, W. 1992; t. 3, W. 1992; t. 4, W. 1994; t. 5, W. 1995. – Lencznarowicz L., *Miniatury XVI-XX w. z dawnej kolekcji w Dzikowie. Depozyt rodziny Tarnowskich w MNK. Wystawa w Zamku Królewskim w Warszawie*, W. 1994. – Michałowska-Barłóg M.T., *Miniatury. Kat. zb. MNP*, t. 2, P. 1995. – Blak H., Malkiewicz B., Wojtałowa E., *Malarstwo pol. XIX w. Kat. zb. MNK*, Kr. 2001. – *Silver, Miniatures & Vertu, 24th October 2002*, Shoteby's, London [2002]. – *Souvenirs historiques, 14 Novembre 2014*, Coutau-Bégarie & Associés, Hôtel Drouot, Paris [2014], poz. 407. – *Biedermeier. Kat. wystawy*, red. Kozak A., Rosales-Rodríguez A., MNW, W. 2017. – Małachowicz H., *Miniatury europejskie. Kat. zb.*, Zamek Królewski w Warszawie - Muzeum, W. 2018. – *Aukcja sztuki dawnej, 24 XI 2020*, DA Face to Face, W. [2020], poz. 32. – *Galeria sztuki XIX w. Przew.*, MNW, W. 2022. – Lencznarowicz L., Godyń D., *Miniatury artystów pol. i obcych w Polsce działających. Kat. zb. MNK*, Kr. 2022.
- Gaz. warsz., 1820 nr 83, s. 1495, nr 111 dod., s. 1852, nr 112 dod., s. 1868. – Kur. warsz., 1832 nr 142 (26 V) s. 739 (jako Józef Zątag). – Gaz. krak., 1834 nr 27, s. 105. – *Rozmaitości. Pismo dodatkowe do Gaz. lw.*, 1834 nr 16, s. 127 (nekrolog). – Tyg. krak., 1834 nr 44,

s. 217. – Pam. Sztuk Pięknych, 1850-54, s. 190. – Tyg. il., 1868 półr. II, s. 49; 1900 półr. I, s. 373. – Teki Grona Kons., II, 1906, s. 209 (jako Zontag). – Sztuki Piękne, V, 1929, s. 187; VI, 1930, s. 144.

Hajdecki, poz. 74. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, nr 39 (d. teka q-3), *Malarstwo krak. i lw.* – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 2, nr 5746-5747, 5796, 5918-5929, 5928-5929, 6051, 6060, 6126a, 6153, 6250, 6326, 6328, 6403, 6407-08, 6424, 6475, 6487, 6606, 6717-18, 6875, 6930, 6952, 7030, 7131, 7490-91, 7565, 7862, 7949, 7968, 7983, 8018, 8043, 8106, 8117, 8139, 8186, 8263, 8283, 8284, 8361-62, 8502, 8589, 8672, 8764, 8782, 9163-64, 9271, 9815, 9854, 9908, 10152, 10169, 10221, 10284, 10395, 10494, 10565, 10575, 10595, 10921; cz. 4, nr 2932, 2975, 2992, 3006a, 3105, 3506-08, 3530, 3547, 3618, 3642, 3709, 3830-33, 3981-83, 4027, 4254, 4283, 4285, 4372, 4415, 4452, 4520, 4674, 4821, 4827, 4953, 5022; listy Marcina Bastera, Arch. UJ: z 28 XI 2022 (z fot. życiorysu własnego S. w rkps S I 682: *Liceum Św. Barbary. Profesorowie i nauczyciele, 1823-1829*) oraz 4 I 2023 (z fot. innych dokumentów w rkps S I 682, m.in. podania S., nominacje, raporty, i z rkps S I 683, m.in. podanie S.); listy: Katarzyny Gieszczyńskiej-Nowackiej, MNP, 1 XII 2022, i Katarzyny Toporskiej, MNP, 6 XII 2022, oba z wykazami prac S. w MNP; Ewy Bugalskiej, NID, 12 I 2023 (ze skanem karty obrazu w koście w Pleszowie); notatki i wydruki ze stron internetowych: Wirtualne muz. miniatur pol. <https://miniatury.wordpress.com/2017/02/24/wirtualne-muzeum-miniatur-polskich> (dostęp 23.08.2021); Polish Art Corner (dostęp 23.08.2021); Kat. strat wojennych, Min. Kultury i Dziedzictwa Nar., <http://dziedzictwo.gov.pl/katalog-strat-wojennych/wyszukiwanie-zaawansowane-aawansowane?s=Sonntag+J%C3%B3zef> (dostęp 03.12.2022). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 51: Batowski Z., *Malarstwo krak. i lw.*, mpis, k. 3-5; nr 1438: Güttler J., *Spisy obrazów i rzeźb Lw. Galerii Obrazów*, Dział II, s. 27, 31, 34, 35, 49, 41, Dział V, s. 153, Dział VII, s. 166, 174, 186, 211, mpis, Lw. 1944; nr 1723/17: *Z arch. Jerzego Sienkiewicza*, teczka 17, J. Sienkiewicz ekspertyza, z 5 XI 1943, dot. ol. portretu kobiety, autorstwo przypisywane S. – Bibl. Ossolińskich, Bibl. im. G. Pawlikowskiego, rkps 174: Pawlikowski G., *Kat. malarzy w porządku alfabetycznym*; rkps 12156/III: Ambroży Grabowski, *Wspomnienia z lat mojego życia ...*, k. 374.

J. Polanowska

Sontman Piotr patrz **Soutman Pieter Claesz**.

Sonzogno (Sonsogno) **Emil**, mozaicysta z Wenecji. Przed 1906 sprowadzony do Krakowa przez Stanisława Gabriela Żeleńskiego, który uczynił go kierownikiem działającej od t.r. pracowni mozaiki weneckiej i marmurowej w krak. Zakładzie Witraży i Mozaiki Szklanej S.G. Żeleński. S. był wykwalifikowanym wykonawcą o wysokich umiejętnościach technicznych; w pracowni kształcił uczniów w technice szklanej mozaiki weneckiej, w 1906 miał ich 10 (m.in. Tadeusza Wilkosza). Pod kierunkiem S., najpewniej w l. 1906-14, wykonywane były mozaiki wg proj. artystów pracujących w zakładzie Żeleńskiego, m.in. Stefana Matejki, Henryka Uziembły, Karola Frycza, Jana Bukowskiego. Prawdopodobnie S. sam również zajmował się projektowaniem, o czym świadczy jego udział w wystawie TPSP w Krakowie w 1910, na której pokazał w dziale sztuki stosowanej (razem z innymi artystami zawiązanymi z zakładem) prace: *Wizerunek NMP Częstochowskiej* i *Św. Mikołaj* (w stylu bizantyńskim), obie mozaika wenecka, oraz *Chanteclair*, mozaika płaska, *Orzeł polski*, mozaika. Nie wiadomo, czy S. został zaangażowany do pracowni mozaiki po wznowieniu jej działalności w 1928.

Najpewniej wszystkie mozaiki wykonane w pierwszym okresie działalności pracowni (1906-14) powstały pod kierunkiem S., przy udziale współpracowników i uczniów. Można do nich zaliczyć dzieła tworzone do obiektów sakralnych, jak mozaiki do kaplicy OO. Jezuitów w Chyrowie (czterech ewangelistów na sklepienie absydy, *Matka Boska Ostrobramska*, *Św. Stanisław Kostka* i *Bł. Andrzej Bobola* w zwieńczeniach ołtarzy, proj. S. Matejki, 1907-09), do kaplicy zamkowej w Żywcu (proj. Franciszka Mączyńskiego [?], ok. 1906; zniszczona w 1940), kość. Franciszkań w Krakowie (na zewnętrznej ścianie absydy *Św. Franciszek*, proj. Tadeusza Popiela, ok. 1910), kość. Św. Jakuba w Sandomierzu (tablica pamiątkowa ks. Ludwika Piotrowicza, zwieńczenie ołtarza Matki Boskiej, wg proj. Frycza, 1907-10), kość. Św. Stanisława na Woli w Warszawie (tryptyk mozaikowy) oraz do cerkwi greckokatolickiej w Olyphant w USA (*Chrystus Dobry Pasterz*, proj. S. Matejki, 1910) i na Bukowinie (Rumunia). Dzieła z tej pracowni zdobyły liczne gmachy